

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН НА ФОРМУВАННЯ НОВИХ СТЕРЕОТИПІВ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Традиційно вважається, що масова свідомість — найбільш нерційна сфера життєдіяльності соціуму. Проте, періоди різких, революційних перетворень, як правило, супроводжуються суттєвими змінами в масовій свідомості, заміщенням одних ціннісних домінант іншими. Крім того, сьогодні вже не викликає сумнівів, що радикальні зміни в економіці, політиці, системі державного управління мають потребу в ціннісному обґрунтуванні, а також, що така система цінностей формує основу світогляду людей і може виступати і як чинник, котрий прискорює розвиток, і як бар'єр на шляху такого розвитку. Інституціональні перетворення стають дійсно незворотними тільки тоді, коли вони сприйняті суспільством і закріплені в системі цінностей, на які це суспільство орієнтується. Тому певні зміни усвітогляді населення є індикатором реальності суспільної трансформації в цілому.

Аналіз таких змін дозволяє глибше зрозуміти особливості адаптації особистості за умов перетворень, що відбуваються в суспільстві. За минуле десятиліття в нашому суспільстві відбулися складні процеси, які свідчать про необхідність переосмислення культурних цінностей попередніх поколінь. Найважливішими факторами трансформації суспільної свідомості стали економічна і політична нестабільність, різке соціальне розшарування, порушення наступності в передачі соціокультурного досвіду, загальна криза в суспільстві. Сьогодні можна зазначити, що адаптація масової свідомості до нових реалій ще далеко не завершена, тому частіше констатують її перехідний і нестійкий характер. Сучасними дослідниками (більшою або меншою мірою

досить обґрунтовано) висловлюються суперечливі судження про осоловості трансформації масової свідомості. Можна сказати, що наша свідомість переходить зараз від інфантильного типу до форми дорослого типу індивідуальної свідомості.

На створення нового стилю життя, нового образу мислення витрачається багато енергії, котра породжує у визначеній мірі хаос щодо адаптації особистості. У хаотичних змінах суспільства, що трансформується, вкладено такий потенціал різних компонентів і виявів, що стає можливим незвичайне їхнє поєднання. Криза розхитує стереотипи соціальної свідомості, а на підґрунті ослаблених старих норм створюється новий порядок, який, можна констатувати, вибудовується з хаосу.

Виниклі в ході посткомуністичної трансформації нові економічні реалії (поява приватної й іншої форм недержавної власності, воля підприємництва, широкі можливості самореалізації в бізнесі), безсумнівно, створюють нові мотивації поведінки населення в економічній сфері. Однак, для більшої частини найманих робітників визначальними є інші чинники. Серед них, поряд з типовими для багатьох країн, що розвиваються, проблемами, такими як безробіття, низький рівень оплати праці, падіння реальних доходів, присутні й такі специфічні, як багатомісячні затримки заробітної плати, високий рівень залежності від адміністрації та роботодавців при низькій активності профспілок. Особливості психологічних наслідків соціальних змін можна розглядати як специфічні саме в аспекті врахування чинників діяльнісного опосередкування соціалізації особистості. Соціальна революція призвела до відсікання багатьох видів діяльності (часто просто в силу усунення відповідних організаційних структур), до неузгодженості минулих і активно прийнятих суспільною свідомістю нових цільових і ціннісних структур, до невідповідності розширення діапазону нових можливостей пошуку свого Я і соціальної безпорадності людини, для якого держава перестала бути гарантом її життєзабезпечення. Для багатьох така суперечливість обернулася особистісною катастрофою, оскільки об'єктивно люди опинилися як би на різних рівнях можливостей «діяльного» характеру соціальної адаптації. Усвідомлення своєї

соціальної незахищеності для однієї людини є можливість діяльного входження в нові соціальні та міжособистісні зв'язки, для іншої — тільки шлях переосмислення й переживання. Хтось активно намагається знайти своє Я в нових видах діяльності, але, з одного боку, не знаходить такі діяльності, а, з іншого, виявляється, що вони вимагають від людини зовсім інших якостей, чим ті, котрими вона володіє. Хтось успішно входить у нові системи професійної діяльності та нові системи соціальних взаємин, але вияв соціальної компетентності не завжди відповідає особистісному зростанню. Часто сьогодні спостерігається й загальна незадоволеність, утрата сенсу життя, спроби обґрунтувати і відстоювати саме далекі особистості цінності і способи поведінки. Вітчизняні психологи повинні враховувати сучасні соціально-психологічні зміни в повсякденному житті людини, які є фоном вирішення нею своїх життєвих проблем. Якщо раніше умовою успішності на шляху зростання соціальної компетентності були чітко визначені зовнішні орієнтири (зокрема, «адаптація» до влади), то тепер сама влада перестала бути досить інституалізованою. За таких умов виникає проблема невизначеності самого суспільства щодо формування зовнішніх орієнтирів, що призводить до неможливості «успішного пристосовування» людини. Таким чином, соціальна адаптація за умов трансформаційних процесів у суспільстві утруднюється загальною суспільною невизначеністю. Взагалі, утруднення формування ціннісних орієнтацій, які б сприяли адекватному входженню людини в нову систему соціально-економічних відносин, спричинені, з одного боку, суспільними умовами становлення і розвитку особистості. З іншого боку можна зазначити послаблення референтної функції сучасної сім'ї в аспекті формування довгострокових особистісних установок. Ослаблення нормативної основи суспільства, безсумнівно є характерним для суспільства, що змінюється. Отже, однією з причин є криза ідентифікації, коли людина не може упевнено віднести себе до визначеної соціальної спільності. Така слабкість нормативної основи перешкоджає процесам трансформації. Але, з іншого боку, забезпечує перехід у такий нормативний стан, що характеризується

модифікацією норм, на основі нових моделей раціональності, які постійно змінюються. Норми різноманітні в різних ситуаціях, у різних співтовариствах і при реалізації різноманітних практик. Тобто йдеться про характерний для суспільства, що трансформується, нормативний плюралізм. Таким чином, трансформаційна криза щодо адаптації особистості у суспільстві закладає основи якісно нового нормативного стану її поведінки, а це дозволяє їй вийти на новий рівень розвитку.

Лазарева Алла Олексіївна.
Одеський Національний
Морський університет
м. Одеса

Соціальна свідомість в умовах зміни суспільних пріоритетів. Стереотипи національного менталітету – основа трансформації соціальної поведінки.

Сучасні умови функціонування соціальних систем підпорядковані певним законам, які формуються на основі свідомої поведінки людей в окремих групах: професійних, релігійних, територіальних та інших. Представники цих груп є носіями національних рис, що мають властивість проявлятися в менталітеті. Закріплені в свідомості ментальні риси нації, які впливають на визначення мотивів, цінностей та норм поведінки її представників визначаються суспільними умовами. Важливою детермінантою, що впливає на збалансування мотивації та ментальності, яка виступає ланкою, що пов'язує підсвідомі стереотипи з реальною дійсністю є взаємодія між індивідами в економічній сфері. Вона раціоналізує свідомість індивідів та особистостей, що є носіями соціальних характеристик, які детермінуються в національній поведінці.

Отже, економічні фактори, які стають визначальною мотивацією більшості соціальних дій особистості в національних групах, потребують дослідження і аналізу механізмів взаємодії між